

Проф. др Дијана Марковић-Бајаловић

Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву

ПОСТОЈИ ЛИ ПОТРЕБА ЗА ХАРМОНИЗАЦИЈОМ ПРАВА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ?

Ентитети БиХ имају самосталне надлежности у области законског уређивања правног положаја привредних друштава. Досадашњи развој ентитетског законодавства указује на све веће и продубљеније разлике у законским режимима оснивања и управљања привредним друштвима, које су последица угледања на законодавство суседних држава – матица, и утицаја страних експерата на креирање законских решења. Уставом БиХ проглашено је начело слободе кретања робе, лица, услуга и капитала на тржишту БиХ, чије остваривање претпоставља извесан ниво усаглашености целокупног привредног законодавства, па тиме и законодавства о привредним друштвима.

Аутор у раду најпре анализира процес хармонизације Европске уније, чија неопходност такође почива на претпоставци стварања и функционисања јединственог тржишта ЕУ и четири основне слободе проглашене Уговором о ЕУ. Аутор наводи аргументе за и против хармонизације и закључује да процес хармонизације у ЕУ није дао значајне резултате, али да ипак није потпуно напуштен, већ се одвија корак по корак, усаглашавањем око начина уређивања појединих питања која се сматрају значајним за функционисање јединственог тржишта. Аутор затим указује на најкрупније разлике у начину уређивања појединих питања оснивања и управљања привредним друштвима у законодавствима ентитета, уочавајући притом да постоји значајна дисхармонија у степену правне заштите чланова и поверилаца привредних друштава, која може резултирати тиме да Дистрикт Брчко постане нови Делавер у оквирима БиХ. Потреба хармонизације права привредних друштава до сада није препозната од стране надлежних органа ентитета и БиХ, иако је извесно да би виши степен усаглашености правила о оснивању и управљању привредним друштвима утицао на побољшање правног положаја инвеститора и тиме укупне пословне климе у БиХ.

Кључне речи: Привредна друштва; Хармонизација; Босна и Херцеговина; Европска унија.

1. УВОД

Ентитети Босне и Херцеговине, Република Српска, Федерација БиХ и Брчко Дистрикт, самостално доносе и развијају законодавство у области права привредних друштава, у складу са надлежностима утврђеним чл. 3, тач. 3а) Устава БиХ. Законодавство ентитета у овој области рађено је по узору на законодавство западних и источних суседа БиХ. Република Српска је 1998. године донела Закон о предузећима,¹ којим је реципиран Закон о предузећима бивше СРЈ. Овај закон је 2008. године замењен Законом о привредним друштвима,² који је садржински готово идентичан закону под истим називом Републике Србије из 2004. године.³ Федерација БиХ је 1999. године донела Закон о привредним друштвима,⁴ по угледу на законодавство Хрватске о трговачким друштвима. Брчко Дистрикт има свој Закон о предузећима,⁵ такође, углавном рађен према хрватском узору. Имајући у виду да је хрватски правни систем генерално под изразитим утицајем немачког и аустријског права, а да су у српско законодавство о привредним друштвима трансплантирани бројни институти англосаксонског права, већ летимичним читањем закона о привредним друштвима уочава се да постоје знатне разлике између законодавстава ентитета БиХ. Разлика постаје још више уочљива ако се у анализу укључе секторски закони који уређују јавна предузећа, банке, осигуравајућа друштва и друге посебне облике привредних друштава.

Поставља се питање да ли ствари треба оставити такве какве јесу и препустити ентитетима да наставе даље да развијају своје законодавство о привредним друштвима, не обазирајући се на законодавну трасу других чланица БиХ, или је, пак, неопходно да се спроведе неки облик хармонизације ентитетских законодавстава?

Циљ овог рада није да понуди коначан одговор на ова питања, већ да се у њему изнесу аргументи за и против хармонизације права привредних друштава и издвоје области у којима је дисхармонија ентитетског законодавства највећа и најзначајнија.

¹ Закон о предузећима, *Сл. гласник РС*, бр. 24/98, 62/02, 38/03 и 97/04.

² Закон о привредним друштвима – ЗПДРС, *Сл. гласник РС*, бр. 127/08, 58/09 и 100/11.

³ Закон о привредним друштвима, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 125/04. Закон је у међувремену престао да важи, јер је замењен новим законом под истим називом из 2011. године.

⁴ Закон о привредним друштвима – ЗПДФБиХ, *Сл. новине ФБиХ*, бр. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07 и 84/08.

⁵ Закон о предузећима – ЗПБД, *Сл. гласник БД БиХ*, бр. 49/11 – пречишћени текст.

2. АРГУМЕНТИ ЗА И ПРОТИВ ХАРМОНИЗАЦИЈЕ ПРАВА ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА НА ПРИМЕРУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Искуство Европске уније у области хармонизације компанијског права може за Босну и Херцеговину бити врло поучно. С једне стране, то је правна област у којој је хармонизација законодавстава држава чланица највише одмакла.⁶ С друге стране, у европској правној литератури још увек се ломе копља око користи/штете које хармонизација компанијског права доноси и најпогоднијег начина за њено спровођење.

Обавеза усклађивања компанијског националног законодавства држава чланица ЕУ проистиче из чл. 49, 50 и 114 Уговора о функционисању ЕУ. Члановима 49 и 50 дефинисана је садржина слободе кретања лица. Остваривање слободе кретања лица, заједно са три преостале основне слободе прокламоване оснивачким уговором (слобода кретања робе, услуга и капитала) предуслов је интеграције тржишта држава чланица ЕУ у једно јединствено тржиште. Јединствено тржиште чини основну полугу развоја европске привреде и јачања њене конкурентности на глобалном тржишту. Слобода кретања лица односи се, поред осталог, на право физичких и правних лица пореклом из једне државе чланице да на територији друге државе чланице, под недискриминаторним условима у односу на лица домаће националности, оснивају привредна друштва, представништва, филијале и друге облике привредног организовања, да њима управљају, као и да мењају седиште привредног друштва (слобода настањивања). Чланом 114 Уговора, предвиђена је обавеза хармонизације националних законодавстава држава чланица у областима које су нужне ради успостављања и функционисања јединственог тржишта ЕУ. Остваривање слободе настањивања није могуће без хармонизације националних правних правила компанијског права, јер се на тај начин елиминишу правне препреке за оснивање и управљање привредним друштвима у другим државама чланицама.

Други аргумент у прилог хармонизацији компанијског законодавства, лежи у томе да се уједначавањем услова оснивања и управљања привредним друштвима постиже равноправност привредних друштава из различитих држава чланица у тржишној утакмици на јединственом тржишту ЕУ (*level playing field*). Повољнији услови оснивања или

⁶ За преглед инструмената и тока хармонизације компанијског права ЕУ, вид. S. Deakin, *Regulatory Competition versus Harmonisation in European Company Law*, ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge, Working Paper No. 163; М. Васиљевић, В. Радовић, Т. Јевремовић-Петровић, *Компанијско право Европске уније*, Београд 2012; З. Виг, *Правно регулисање статуса привредних друштава секундарним изворима права ЕУ*, Нови Сад – Сремска Каменица 2008.

управљања привредним друштвом, које нуди једна држава чланица у поређењу са другим, представљају својеврстан облик државне помоћи, јер су привредна друштва у тој држави у предности у тржишној утакмици у односу на привредна друштва из држава у којима су ти услови строжи. На пример, ако једна држава чланица захтева мањи износ оснивачког капитала, оснивачи привредног друштва у тој држави имају мање трошкове оснивања и самим тим мање трошкове пословања. Одсуство мера хармонизације изазвало би међусобну конкуренцију националних компанијских законодавстава и, следствено, свођење императивних законских услова за оснивање и управљање на минимум, односно готово потпуно одсуство регулације привредних друштава. У страној литератури, та појава се означава термином „трка до дна“ (*race to the bottom*), насталим да означи сличну појаву у САД, која је резултирала тиме да се мноштво америчких и страних компанија региструје у држави Делавер.⁷ Слична појава забележена је у Европи када су Велика Британија и Ирска приступиле тадашњој ЕЕЗ 1973. године. Европски улагачи почели су да оснивају компаније у тим државама, јер су оне постављале много блаже услове у погледу минимума оснивачког капитала у поређењу са државама континенталне Европе. Уследила је реакција законодаваца осталих држава чланица, која се огледала у смањивању минималног износа основног капитала за поједине форме друштава капитала и поједностављење поступка оснивања.⁸ Хармонизација националних законодавстава требало би да спречи такве појаве и омогући да економски услови оснивања и рада компанија постану пресудни за одлуку инвеститора да улажу у одређеној држави.⁹

Треће, хармонизација националног компанијског законодавства помаже државама чланицама да побољшају сопствена лоша законодавна решења, донета под утицајем појединих интересних лобија, због нестручности државне администрације или из других разлога. Обавеза хармонизације, наметнута од Европске уније, ефикасно уклања све отпоре усвајању законских решења који објективно и равноправно штите различите конституенте у привредном друштву.

⁷ E. Luca, “Company Law Harmonisation Reconsidered: What Role for the EC?“, *ECGI Working Paper Series in Law*, Working Paper 53/2005, 6.

⁸ Тако су, најпре, Француска и Шпанија омогућиле оснивање тзв. блиц друштава са ограниченом одговорношћу, практично без минималног капитала. R. Geimer, *Gesellschaften und juristische Personen auf Wanderschaft in Europa*, Ludwig Boltzmann Institut für Europarecht, Vorlesungen und Vorträge, Wien 2004, 25.

⁹ S. Mock, “Harmonization, Regulation and Legislative Competition in European Company Law“, *German Law Journal* 12/2002, <http://www.germanlawjournal.com.index>.

Конечно, у прилог хармонизацији компанијског законодавства наводе се и економски разлози, као што су смањивање трансакционих трошкова и економичност израде правне регулативе. Неусаглашеност компанијског законодавства повећава трошкове инвеститора који желе да улажу капитал у другој држави, јер су принуђени да се информишу о садржини страног законодавства и прилагоде своје пословање, као и да ангажују (плаћају) локалне правнике да им у томе помогну. Израда прописа у једном центру, уместо више њих (у Европској унији то је 27 националних законодаваца) без икакве сумње умањује трошкове законодавног процеса.

С циљем отклањања препрека остваривању слободе настањивања, органи Европске уније су овлашћени да доносе директиве којима се хармонизује национално законодавство држава чланица. Одмах на почетку развоја европске интеграције, поставило се питање обима и дубине хармонизације. Тада је преовладало мишљење да хармонизација националног компанијског законодавства треба да послужи сврси заштите чланова и поверилаца привредног друштва, као и других његових конституената.¹⁰ Ово мишљење је правно подржано обавезом органа Уније да координишу мере које државе чланице прописују ради заштите чланова друштва и других лица, с циљем њиховог уједначавања, која је прописана чл. 50, ст. 2, тач. г) Уговора о функционисању ЕУ. За остварење тог циља било је неопходно остварити виши ниво усаглашености националних законодавстава, који се по својим практичним дејствима изједначава са унификацијом.¹¹ Компанијске директиве донете крајем шездесетих и седамдесетих година прошлог века требало је да послуже остварењу наведеног циља. Тако је Првом компанијском директивом¹² прописан минимални сет података о друштвима капитала који морају бити јавно доступни, док су Другом директивом прописани минимални оснивачки капитал за отворена друштва капитала и правила за формирање, одржавање и промену висине основног капитала.¹³

¹⁰ C. Schmitthof, “The future of the European company law scene”, *The Harmonisation of European Company Law* (ed. C. Schmitthof), London 1973.

¹¹ *Ibid.*, 9.

¹² *Directive 2009/101 of the European Parliament and of the Council of 16th September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interest of members and third parties are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent*, O.J. L258, 1.10.2009. Ступањем на снагу Директиве 2009/101, престала је да важи Прва компанијска директива бр. 68/151. Директива 2009/101 представља кодификован текст Прве директиве и њених каснијих измена и допуна.

¹³ Друга директива је након више измена и допуна у међувремену замењена Директивом 2012/30 (*Directive 2012/30/EU of the Parliament and of the Council of 25th*

Већ средином седамдесетих, након што су у чланство ЕЕЗ ступиле Велика Британија и Ирска, показало се да такав метод хармонизације није могућ, због непремостивих разлика између англосаксонског и континенталноевропског права привредних друштава. Англосаксонско компанијско право традиционално ставља интерес акционара да њихове акције повећају своју тржишну вредност у први план, те су правна правила формулисана тако да најбоље (или искључиво) штите тај интерес. Право континенталне Европе, чија перјаница је немачко законодавство о акционарским друштвима, види акционарско друштво као организацију у којој се сусрећу различити интереси. Поред интереса акционара, ту су и интереси поверилаца, запослених и шире друштвене заједнице, који морају бити адекватно правно заштићени. Законодавство о акционарским друштвима, стога, много је детаљније и садржи више императивних правила о оснивању друштва, формирању и одржавању основног капитала, управљању друштвом и др. Супротстављеност између две концепције дошла је до изражаја када се на дневном реду ЕЕЗ нашао предлог Пете компанијске директиве, којом је требало да буду уређени унутрашњи односи у акционарском друштву. Првобитни нацрт директиве из 1972. године почивао је на дводомном моделу управљања и предвиђао је учешће запослених у надзорном одбору, што је решење какво познаје немачко право. Након противљења Велике Британије, предлог је два пута мењан, у намери да се учине уступци англосаксонском моделу управљања компанијом. Према последњој варијанти предлога, државе чланице могу оптирати за једнодомни или дводомни модел управљања. Тим предлогом такође су понуђена четири алтернативна модела учешћа запослених у управљању.¹⁴ Упркос покушајима да се садржина Пете компанијске директиве учини флексибилнијом и тиме прихватљивом како за представнике континенталноевропског, тако и англосаксонског правног система, она никада није добила подршку довољног броја држава чланица, те није коначно усвојена.

Након неуспеха предлога Пете компанијске директиве, процес хармонизације путем директива попримио је сасвим други ток. Циљ више није био потпуно уједначавање националних законодавастава, већ усаглашавање око појединих одабраних (најчешће не тако значајних)

October 2012 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of companies within the meaning of the second paragraph of Article 54 of the Treaty on the functioning of the European Union, in respect of the formation of public limited companies and the maintenance and alteration of their capital, with the view to making such safeguards equivalent).

¹⁴ Детаљније, вид. W. Kolvenbach, “EEC company law harmonization and worker participation“, *University of Pennsylvania Journal of International Business Law* 4/1990, 709–788.

питања. Једанаестом компанијском директивом¹⁵ прописана је обавеза за друштва капитала да објављују одређене податке о својим ограничењима који послују у другим државама чланицама. Дванаестом компанијском директивом¹⁶ прописана је обавеза за државе чланице да омогуће оснивање једночланих друштава капитала и пропишу обавезу објављивања одређених података о тим друштвима.

Преостале директиве усвојене током осамдесетих година прошлог века имале су за предмет стандардизацију одређених рачуноводствених правила (Четврта, Седма и Осма) и поделе и спајања друштава капитала унутар националних граница (Трећа и Шеста). Заједничка карактеристика тих директива, независно од предмета регулисања, јесте да се њиховим решењима омогућава државама чланицама да сачувају особености својих националних правних режима, уз одређени степен стандардизације и обавезу обавештавања јавности, како би се члановима друштва и повериоцима омогућила боља информисаност о дешавањима у друштву, што је нужна претпоставка коришћења средстава правне заштите.

Компромисна алтернатива хармонизацији националних законодавстава појавила се у виду Статута европске компаније (*Societas Europaea* – *SE*),¹⁷ којим је омогућено оснивање посебног облика привредног друштва на основу правила европског права. Уколико испуни прописане услове, друштво може да буде регистровано на територији било које државе чланице и да током постојања премешта своје седиште на територију друге државе чланице, без икаквих ограничења. Минимални капитал потребан за оснивање европске компаније износи 120.000 евра, а оснивачи могу оптирати за једнодомни и дводомни модел управљања. Па, ипак, ни овај концепт, који у основи представља вид унификације европског права друштава, није доведен до краја, јер Статут предвиђа да се питања управљања европском компанијом уређују оснивачким актом и, супсидијарно, националним правом државе регистрације. То је изнова имало за последицу да оснивачи европске компаније бирају државу регистрације која им пружа најповољнију заштиту њихових управљачких права. Због тога, ни Статут европске компаније није послужио сврси суштинске хармонизације

¹⁵ *Eleventh Council Company Law Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a member state by certain types of companies governed by the law of another state.*

¹⁶ *Twelfth Council Company Law Directive 89/667/EEC of 21 December 1989 on single member private limited-liability companies.* Директива је замењена Директивом 2009/102/ЕЦ.

¹⁷ *Council Regulation 2057/2001/EC on the Statute for a European company.*

европског права привредних друштава, већ је управо супротно, омогућио конкуренцију националних законодавстава.¹⁸

Органи Европске уније поново су дотакли суштинска питања управљања друштвима капитала тек Директивом 2007/36/ЕЗ. Том директивом хармонизовано је питање остваривања права гласа акционара, прописивањем правила којима се обезбеђује транспарентност процеса гласања на скупштини акционара, уређивањем института гласања преко пуномоћника, права постављања питања и права допуне дневног реда, учешћа на скупштини путем електронских средстава везе и гласања од стране акционара лоцираних у другим државама чланицама. Уређивањем наведених питања жели се обезбедити равноправно учешће акционара из других држава чланица у одлучивању скупштине акционарског друштва регистрованог по праву једне од држава чланица. Предмет регулисања Директиве 2007/36 указује на то да је у Европској унији преовладао англосаксонски концепт заштите интереса акционара правилима компанијског права, док се заштита интереса поверилаца и других конституената обезбеђује средствима правне заштите других грана права (нпр. облигационо и стварно).

Застоју у процесу хармонизације европског компанијског права делимично су допринели ставови који су све више били заступљени у стручној јавности већ од осамдесетих година прошлог века. Њихова суштина је да процес хармонизације националних законодавстава о привредним друштвима, поред својих предности, има и одређене недостатке, односно да се жељени резултат – уједначавање услова оснивања и рада привредних друштава и њихова мобилност на европском тржишту може постићи и другим методима.

Тако, истиче се да успех процеса хармонизације у великој мери зависи од начина на који државе чланице транспонују европске директиве у национално законодавство и како правила националног законодавства бивају примењена од стране националних судова. У стварности, процес хармонизације не доводи до уједначавања правних правила, јер је садржина директива недовољно прецизна, па оставља простора за различита тумачења законодаваца и судова држава чланица. Коначан резултат је да стварна садржина националног законодавства постаје опскурна чак и за домаће резиденте.¹⁹

Процес хармонизације спречава конкуренцију националних законодавстава, која води већој разноврсности и иновативности у понуђеним решењима. Премештање седишта привредног друштва са терито-

¹⁸ Вид. Т. Јевремовић-Петровић, *Прекогранична спајања друштава у праву ЕУ*, Београд 2010, 160–161.

¹⁹ Е. Luca, 12.

рије једне, на територију друге државе чланице упозорење је националном законодавцу да треба да стави под лупу сопствена решења и покуша да их унапреди, како би се спречио одлив компанија и финансијског капитала са домаће територије. Национални законодавци често имитирају друга национална законодавства, која су се показала успешним, па се тако спроводи спонтана хармонизација. Заступници ових ставова посматрају Делавер-ефекат као позитивну појаву, која подстиче усвајање пожељних законодавних решења (*race to the top*). Поједини аутори износе аргументе да пуни Делавер-ефекат у Европи није могућ, те да стога нема бојазни да ће државе чланице ублажити правила националног права у тој мери да изостане минимум императивних правила неопходних за правну сигурност акционара и поверилаца друштва.²⁰ Конкуренција законодавстава одвијала би се само у погледу друштава која се тек оснивају, док би мање значаја имала за постојећа друштва.²¹ Национални законодавац мора водити рачуна и о интересима мањинских акционара и поверилаца, јер ће, у супротном, одвратити институционалне инвеститоре, који се традиционално појављују у улози мањинских чланова/акционара. Треће, нема никакве гаранције да ће европски законодавац понудити боља решења, него када то чине национални законодавци у конкуренцији један са другим. Напротив, монополизација законодавне активности на европском нивоу отвара могућност да лобистичке групе фокусирају сву своју активност на европску администрацију како би обезбедиле жељени исход законодавних решења. Због тога, већа је вероватноћа да би хармонизовано европско законодавство више погодновало интересима крупног капитала.²²

Паралелно са процесом позитивне хармонизације (уједначавање националних законодавстава прихватањем решења које намећу директиве), у Европској унији одвијао се процес негативне хармонизације, који спроводи Суд правде. Улога Суда правде је да обезбеђује спровођење оснивачких уговора. Суд то чини, између осталог, тако што у споровима које покрећу Комисија или државе чланице против других држава чланица, одлучује о усклађености одређене национал-

²⁰ Тако, истиче се да су постојеће правне и фискалне препреке сувише високе да би дошло до масовног премештања седишта компанија из једне у другу државу чланицу. Друго, користи од ублажавања услова оснивања компанија видљиве су тек дугорочно, због чега такве мере нису привлачне националним политичарима, који се радије окрећу краткорочно ефикасним решењима. Коначно, специфичност државе Делавер лежи у томе што она нема алтернативне изворе буџетских прихода, па је приморана да своје законодавство и администрацију прилагођава тако да би привукла што већи број страних компанија. Е. Лука, 5–6.

²¹ Т. Јевремовић-Петровић, 179.

²² Е. Лука, 8.

не мере са одредбама оснивачких уговора. У области компанијског права, Суд правде је донео низ одлука које су имале за циљ уклањање препрека промени седишта привредних друштава пореклом из једне државе чланице у другу државу чланицу, односно препрека за остварење слободе настањивања.

Прва у низу била је одлука у случају *Centros*.²³ Предмет спора била је одлука данских власти да одбију регистрацију огранка компаније регистроване у Великој Британији, са образложењем да се тиме игравају дански прописи о минималној висини основног капитала, будући да компанија *Centros*, иако регистрована у Великој Британији, тамо није остваривала никакав приход. Суд правде је стао на страну компаније тужиоца, потврдивши став да се забраном регистрације огранка компаније регистроване у другој држави чланици крше одредбе Уговора о оснивању о слободи настањивања. Суд је у одлуци нагласио да одредбе Уговора о слободи кретања лица гарантују слободу појединцима да бирају државу у којој ће регистровати привредно друштво у складу са условима које сматрају најповољнијим. Тиме је Суд имплицитно подржао процес хармонизације који се одвија кроз конкуренцију националних законодавстава.

Одлука у случају *Centros* имала је ограничено дејство, због тога што није садржала одговор на питање шта се дешава са привредним друштвом основаном по праву једне државе чланице након премештања његовог седишта у државу чланицу чије право прихвата теорију стварног седишта. Према теорији стварног седишта, правна и пословна способност правног лица одређује се према праву оне државе у којој правно лице има стварно седиште.²⁴ Теорија стварног седишта прихваћена је у немачкој и аустријској јудикатури.²⁵ Последица примене теорије је да привредно друштво мора испуњавати услове оснивања која поставља држава у којој има стварно седиште, у супротном негира му се правни субјективитет. Ограничења слободе привредног друштва да премести своје седиште у државу чије право прихвата теорију стварног седишта била су предмет преиспитивања пред Судом правде у одлуци *Überseering*.²⁶ Компанију регистровану у Холандији купила су два немачка држављанина и преместила њено седиште у Немачку. Компанија је закључила уговор о грађењу са немачким друштвом и затим га тужила пред немачким судом за штету због неизвр-

²³ *Centros Ltd v. Erhvervs- og Selskabsstyrelsen*, C-212/97, ECR 1999 I-01459.

²⁴ Т. Варади, Б. Бордаш, Г. Кнежевић, *Међународно приватно право*, Нови Сад 2003, 262–265.

²⁵ Вид. S. Mock, 17; R. Geimer, 7.

²⁶ *Überseering BV v. Nordic Construction Company Baumangement GmbH (NCC)*, C-28/00, ECR 2002 I-09919.

шења уговора. Пред немачким судом поставило се питање страначке способности холандске компаније, с обзиром на чињеницу да је била основана по холандском праву, а да јој је стварно седиште било у Немачкој. Немачки суд се обратио Европском суду са захтевом да да прелиминарно мишљење о овом питању, сматрајући да признавање правног субјективитета компанији према месту њеног регистрованог седишта води могућности повреде интереса поверилаца друштва, мањинских чланова и запослених, који су заштићени правилима државе стварног седишта о обавези оснивања и одржавања минималног основног капитала, као и повреди фискалних интереса државе стварног седишта. Суд правде је стао на становиште да интереси мањинских чланова, поверилаца и запослених друштва, као и фискалних власти могу представљати оправдање за ограничења слободе настањивања. Међутим, ти интереси не могу оправдати ускраћивање правног субјективитета привредном друштву пуноважно основаном према праву једне од држава чланица ЕУ и тиме и страначку способност пред судовима државе стварног седишта, јер таква мера по свом практичном дејству представља потпуну негацију начела слободе настањивања.²⁷

Пресуда у случају *Überseering* до краја је отворила врата која су била одшкринута одлуком у случају *Centros*. Привредним друштвима регистрованим према прописима једне државе чланице дато је пуно право да мењају седиште и да задрже правну способност, без потребе да се поново региструју у складу са прописима државе новог седишта. Она је, истовремено, обесмислила критеријум стварног седишта као меродавног за одређивање националности правног лица у међународном приватном праву. У међувремену, у Аустрији и Немачкој учињени су кораци ка прихватању критеријума регистрованог седишта.²⁸ Кончано, она је додатно умањила значај хармонизације која се спроводи путем директива и дала подстицај хармонизацији кроз конкуренцију националних законодавстава.

Међутим, у случају *Cartesio*,²⁹ Суд је потврдио право држава чланица да забране друштвима основаним по њиховом праву да мењају стварно седиште, уколико претходно не спроведу поступак ликвидације. Са тог аспекта, критеријуму стварног седишта још увек се при-

²⁷ *Ibid.*, par. 93 и 94.

²⁸ У Аустрији је то учињено већ након одлуке у случају *Centros*. Нав. према S. Mock, 17. У Немачкој је критеријум регистрованог седишта уграђен у нацрт Закона о меродавном праву за друштва, удружења и правна лица. Вид. C. Jessel-Holst, “The Law Applicable to Companies: Against the Background of Recent Initiatives and Developments in the EU and in Germany”, *Право и привреда* 5-8/2008, 56–65.

²⁹ *Cartesio Oktató és Szolgáltató bt*, 2008, C-210/06.

знаје дејство. Следствено томе, државе чланице могу спречити да Делавер-ефекат дође у пуној мери до изражаја, тако што ће онемогућити друштвима основаним по њиховом праву да премештају своје седиште у другу државу чланицу ЕУ, стављањем у изглед опасности од губитка статуса правног лица домаће националности у држави оснивања.³⁰

Активност Суда правде на пољу компанијског права актуелизовала је питање усвајања директиве која би хармонизовала услове премештања седишта привредног друштва са територије једне на територију друге државе чланице. Упркос томе, рад на усвајању те директиве није настављен.³¹

Један вид прекограничног премештања привредних друштава регулисан је Директивом о прекограничном спајању,³² којом се уређује процедура статусне промене спајања друштава капитала који имају регистровано или стварно седиште на територијама различитих држава чланица ЕУ. У поступку спајања друштва, учесници статусне промене престају да постоје, а њихова имовина прелази методом универзалне сукцесије на друштво које настаје спајањем. На тај начин, омогућено је прекогранично премештање привредног друштва у склопу процеса спајања.

Последњи сигнали који долазе из Европске уније указују да на пољу хармонизације права привредних друштава наглих заокрета у скоријој будућности неће бити. Извештај групе експерата о будућности компанијског права ЕУ³³ залаже се за наставак процеса хармонизације који би се одвијао кроз уређивање појединачних пажљиво одабраних питања, уз поштовање специфичности националних правних система, као и кроз израду модел закона о привредним друштвима.

3. КЉУЧНЕ РАЗЛИКЕ ЗАКОНОДАВСТВА ЕНТИТЕТА БиХ О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА

Законодавства сва три ентитета познају четири основне форме привредних друштава, иако не увек под истим називима: ортакчко друштво (друштво са неограниченом одговорношћу у ФБиХ и Брчко Дистрикту), командитно друштво, друштво са ограниченом одговорно-

³⁰ С. Бунчић, М. Галетин, „Право на настањивање у Европској унији након случаја *Cartesio*: даља хармонизација“, *Право и привреда* 4-6/2012, 149–163.

³¹ М. Васиљевић, В. Радовић, Т. Јевремовић-Петровић, 380–381.

³² *Directive 2005/06/EC of the European Parliament and of the Council of 26th October 2005 on the cross-border mergers of limited liability companies.*

³³ European Commission, *Report of the Reflection Group on the Future of the EU Company Law*, Brussels 2011, http://www.ec.europa.eu/internal_market/company/docs.

шћу и акционарско друштво (дионичко друштво у ФБиХ и Брчко Дистрикту). У даљим излагањима фокусираћемо се на анализу законских правила која се односе на друштва капитала, с обзиром на њихов већи привредни значај.

Оснивачи привредних друштава могу бити, без икаквих ограничења, физичка и правна лица. Сви ентитети омогућују оснивање једночланих друштава капитала. Минимални капитал за оснивање друштва са ограниченом одговорношћу износи 2000 КМ у сва три ентитета.³⁴ Брчко Дистрикт дозвољава да уложи оснивача друштва са ограниченом одговорношћу буду новчани и неновчани. Слично поступа и законодавац РС, који предвиђа могућност уношења улога у извршеном раду и услугама,³⁵ док законодавац ФБиХ поставља услов да минимални улог оснивача у износу од 2000 КМ мора бити уплаћен у новцу, и то половина до уписа у регистар, а половина најкасније две године након оснивања.³⁶ Велике разлике постоје у погледу износа минималног основног капитала потребног за оснивање акционарског друштва и врсте улога. У Дистрикту Брчко минимални капитал износи 15.000 КМ, а улози се могу састојати у новцу, стварима и правима.³⁷ У ФБиХ минимални основни капитал акционарског друштва износи 50.000 КМ и мора бити уплаћен у новцу.³⁸ У ЗПДРС прави се разлика у погледу висине основног капитала и врсте улога у затвореним и отвореним акционарским друштвима. Минимални основни капитал затворених акционарских друштава износи 20.000 КМ, док минимални основни капитал отвореног акционарског друштва износи 50.000 КМ.³⁹ Минимални оснивачки капитал мора у целини бити уплаћен у новцу до уписа у регистар. Остатак улога може бити унет у стварима и правима. Законодавство РС дозвољава да улог оснивача затвореног акционарског друштва изнад прописаног минималног улога буде унет у извршеном раду или услугама.

Оснивачки акт акционарског друштва је статут у ФБиХ и БД, док је у РС то уговор о оснивању (односно одлука, ако је друштво једночлано).⁴⁰ Друштво са ограниченом одговорношћу оснива се уговором, односно одлуком о оснивању. У законодавству РС оснивачима се експлицитно даје право да међусобне односе уреде у посебном акту –

³⁴ Чл 314, ст. 1 ЗПДФБиХ, чл. 107 ЗПДРС, и чл. 343, ст. 1 ЗПБД.

³⁵ Чл. 105, ст. 1 ЗПДРС.

³⁶ Чл. 314, ст. 5 ЗПДФБиХ.

³⁷ Чл. 135, ст. 2 и 3, и чл. 136 ЗПБД.

³⁸ Чл. 127, ст. 1 у вези са чл. 128 ЗПДФБиХ.

³⁹ Чл. 228, ст. 1 и 2 ЗПДРС.

⁴⁰ Чл. 147, ст. 1 ЗПБД, и чл. 7, ст. 1 ЗПДРС.

уговору оснивача.⁴¹ Поред тога, ЗПДРС даје могућност да акционарско друштво осим оснивачког акта има и статут.⁴²

Велике разлике постоје у погледу начина уређења питања управљања привредним друштвом. Решења ЗПДРС почивају на англосаксонском једнодомном моделу управљања друштвом капитала, при чему је највећа пажња посвећена уређењу управљања отвореним акционарским друштвом, док је у погледу управљања затвореним акционарским друштвом и друштвом са ограниченом одговорношћу оснивачима остављена већа слобода уређивања. Органи друштва са ограниченом одговорношћу су скупштина и директор или управни одбор. Оснивачи затвореног акционарског друштва такође могу оптимизирати између инокосног и колегијалног органа управљања и вођења послова. Отворено акционарско друштво обавезно има колегијалне органе управљања – управни одбор и извршни одбор директора. Управни одбор отвореног акционарског друштва чије су акције уврштене на службено берзанско тржиште обавезно има већину неизвршних чланова, од којих су најмање два члана независна. Отворено акционарско друштво обавезно има још интерну ревизију и одбор за ревизију. У законодавству Федерације БиХ прихваћен је немачки модел дводомног управљања. У дионичком друштву обавезни органи су скупштина, надзорни одбор и управа, коју чине један или више директора.⁴³ Надзорни одбор бира скупштина друштва, док се чланови управе бирају по поступку који је утврђен статутом друштва.⁴⁴ Акционарско друштво, без обзира на то да ли је формирано као затворено или отворено, има одбор за ревизију.⁴⁵ Друштво са ограниченом одговорношћу обавезно има скупштину и управу, која се састоји од једног или више лица,⁴⁶ а надзорни одбор формира се ако друштво има више од 10 чланова или оснивачки капитал у износу већем од милион КМ и најмање два члана.⁴⁷ Двodomна структура органа управљања предвиђена је ЗПБД, уз одређене разлике у односу на модел управљања привредним друштвом који је предвиђен у законодавству Федерације БиХ. Дионичко друштво обавезно има надзорни одбор ако друштво има оснивачки капитал већи од милион КМ, више од 100 акционара, више од 250 запослених, или ако се акције друштва котирају на берзи. У осталим дионичким друштвима надзорни одбор је факултативан ор-

⁴¹ Чл. 7, ст. 5 ЗПДРС.

⁴² Чл. 180 ЗПДРС.

⁴³ Чл. 259 и 275 ЗПДФБиХ.

⁴⁴ Чл. 259, ст. 1 и чл. 275, ст. 3 ЗПДФБиХ.

⁴⁵ Чл. 284 ЗПДФБиХ.

⁴⁶ Чл. 343, ст. 1 и чл. 347 ЗПДФБиХ.

⁴⁷ Чл. 348, ст. 2 ЗПДФБиХ.

ган.⁴⁸ Послове дионичког друштва води управа, која може бити успостављена као инокосни или колегијални орган. Чланове управе бира и разрешава надзорни одбор.⁴⁹ Законодавац Брчко Дистрикта уређење управљања друштвом са ограниченом одговорношћу готово у потпуности препушта оснивачима.⁵⁰ Законом је прописан минималан број питања о којима чланови друштва одлучују непосредно, на скупштини.⁵¹ Друштво може имати управу и надзорни одбор, ако оснивачи тако пропишу оснивачким актом.⁵²

У законодавству РС доста детаљно је уређено питање заштите мањинских чланова друштва, прописивањем различитог цензуса (од 5 до 20 %) за остваривање појединих права мањинских чланова. Мањински чланови могу тражити сазивање скупштине друштва, допуну дневног реда већ сазване скупштине, и да скупштина одлучује тајним гласањем. Они имају право да именују стручног повереника који ће испитати финансијске извештаје и пословне књиге, право подношења тужбе у име друштва, право на откуп акција или удела у случају несагласности са појединим одлукама скупштине друштва и право да траже судску ликвидацију друштва.⁵³ У законодавству Федерације БиХ мањински акционари имају право да траже сазивање скупштине, право предлагања допуне дневног реда сазване скупштине,⁵⁴ право на откуп акција или удела у случају несагласности са одлуком већине,⁵⁵ право да траже да финансијско пословање друштва испита независни ревизор.⁵⁶ Цензус за остваривање права такође се креће се од 5 % (у случају права предлагања допуне дневног реда) до 20 % акција (у случају права да захтевају именовање независног ревизора), али је у односу на ЗПДРС различито регулисан начин рачунања процента гласова. Тако се, на пример, у законодавству Републике Српске проценат од 10 % потребан за сазивање ванредне скупштине рачуна у односу на укупан број гласова акционара који имају право гласа о питању о ком скупштина треба да одлучује,⁵⁷ док се у Федерацији БиХ проценат посматра у односу на укупан број акција са правом гласа.⁵⁸ Цен-

⁴⁸ Чл. 202 ЗПБД.

⁴⁹ Чл. 191, ст. 5 ЗПБД.

⁵⁰ Чл. 371 ЗПБД.

⁵¹ Чл. 372 ЗПБД.

⁵² Чл. 381 и 382 ЗПБД.

⁵³ Вид. Д. Марковић-Бајаловић, *Право привредних друштава*, Источно Сарајево 2011, 325–335.

⁵⁴ Чл. 243, ст. 1, чл. 244, ст. 1 ЗПДФБиХ.

⁵⁵ Чл. 255, ст. 1 ЗПДФБиХ.

⁵⁶ Чл. 256 ЗПДФБиХ.

⁵⁷ Чл. 268, ст. 1, тач. в) ЗПДРС.

⁵⁸ Чл. 244, ст. 1, тач. 1) ЗПДФБиХ.

зус за остваривање права мањинских акционара да траже сазивање скупштине у Брчко Дистрикту износи 20 % основног капитала.⁵⁹ Акционари са 10 % од укупног броја акција имају право да траже да се о поједином питању о коме одлучује специјална скупштина одлучи на одвојеној седници, уместо одвојеног гласања на општој седници.⁶⁰ Остваривање права подношења предлога за допуну дневног реда и право подношења тужбе у име друштва у законодавству Брчко Дистрикта није везано за цензус, већ та права припадају сваком акционару.⁶¹

Различито су уређени услови за избор и поступак избора и разрешења органа друштва, као и начин рада скупштине друштва. У акционарском друштву основаном по прописима Републике Српске, кандидате за управни одбор равноправно предлажу сви акционари, постојећи управни одбор и комисија за изборе ако је формирана. У поступку избора чланова управног одбора примењује се кумулативан начин гласања, који је специфичан за англосаксонско право.⁶² Мандат чланова управног одбора траје највише пет година, са могућношћу поновног избора. У Федерацији БиХ, кандидате за чланове надзорног одбора предлажу дионичари или група дионичара са 5 % гласова, а бира их скупштина. Метод гласања за кандидате је класичан. Укупан број гласова једног акционара равномерно се распоређује на све кандидате који су заокружени на гласачком листићу.⁶³ Мандат чланова надзорног одбора траје четири године, али се након истека две године од именовања скупштина дионичара мора изјаснити о поверењу.⁶⁴ Одговарајући поступак избора и трајање мандата чланова надзорног одбора прописан је и у ЗПБД, осим што није предвиђен институт гласања о поверењу након истека две године од именовања.⁶⁵ У акционарским друштвима Брчко Дистрикта, одлука скупштине дионичара о смени чланова надзорног одбора доноси се двотрећинском већином гласова заступљених на скупштини.⁶⁶

⁵⁹ Чл. 225 ЗПБД.

⁶⁰ Чл. 242, ст. 1 ЗПДБД.

⁶¹ Чл. 229, ст. 2 и чл. 301 ЗПБД.

⁶² Кумулативан начин гласања подразумева да сваки акционар распоређује своје гласове појединим кандидатима по својој вољи, па тако може равномерно распоредити своје гласове предложеним кандидатима, дати све гласове једном кандидату, или појединим кандидатима дати више гласова, а другим мање. Вид. Д. Марковић-Бајаловић, 245–246.

⁶³ Чл. 262, ст. 2 ЗПДФБиХ.

⁶⁴ Чл. 259, ст. 2 ЗПДФБиХ.

⁶⁵ Чл. 205 и 206 ЗПБД.

⁶⁶ Чл. 207 ЗПБД.

Скупштина акционарског друштва основаног по прописима Републике Српске може пуноважно одлучивати ако јој присуствују акционари са правом гласа по одређеном питању који имају више од половине од укупног броја гласова.⁶⁷ У случају недостатка кворума, одржава се поновљена седница. Скупштина може пуноважно одлучивати на поновљеној седници ако јој присуствују акционари са 1/3 акција са правом гласа.⁶⁸ У Федерацији БиХ скупштина акционарског друштва има кворум за рад и одлучивање ако јој присуствују акционари са више од 30 % акција са правом гласа, а кворум за рад поновљене скупштине постоји ако је заступљено више од 10 % акција са правом гласа.⁶⁹ У Брчко Дистрикту кворум постоји ако скупштини присуствују акционари са акцијама које чине 1/5 основног капитала друштва, а за поновљену скупштину кворум уопште није прописан.⁷⁰

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Упоредноправни приказ основних решења законодавстава о привредним друштвима ентитета указује на постојање великих разлика у режимима оснивања и управљања привредним друштвима. Генерално, може се закључити да су законодавством Републике Српске много детаљније уређена поједина питања од значаја за управљање привредним друштвима и заштиту интереса чланова друштва, у поређењу са законодавствима Федерације БиХ и Брчко Дистрикта, иако то аутоматски не значи да је положај појединих конституентата друштва у Републици Српској боље заштићен. Такође, неспорно је да законодавство Брчко Дистрикта оставља највише слободе оснивачима друштва у погледу начина уређивања међусобних односа у друштву, као и да су стандарди заштите интереса акционара и поверилаца друштва на релативно ниском нивоу у поређењу са друга два ентитета. Наведено, могло би имати за последицу да Брчко Дистрикт постане нови Делавер у оквирима БиХ, тим пре што закони сва три ентитета прихватају теорију регистрованог седишта,⁷¹ па оснивачи привредних друштава могу лако да избегну строже прописе у друга два ентитета региструјући се у Брчко Дистрикту и потом обављајући пословање на територији читаве Босне и Херцеговине. Чињеница да појава масовне регистрације привредних друштава у Брчко Дистрикту до сада у пракси није забележена може се довести у везу са ниским нивоом укупних

⁶⁷ Чл. 283, ст. 1 ЗПДРС.

⁶⁸ Чл. 283, ст. 2 ЗПДРС.

⁶⁹ Чл. 245 ЗПФБиХ.

⁷⁰ Чл. 326 ЗПБД.

⁷¹ Вид. чл. 16 ЗПДРС, чл. 10 ЗПДФБиХ и чл. 8 ЗПБД.

инвестиција у БиХ и недовољним информацијама улагача о сличностима и разликама законске регулативе о привредним друштвима ентитета.

Уставом БиХ проглашена је слобода кретања робе, лица, услуга и капитала, а ентитети не смеју својим мерама ометати њено остваривање.⁷² Привредна друштва основана по прописима једног од ентитета могу слободно да обављају пословање на територији других ентитета и, с тог аспекта посматрано, усаглашавање законодавства о привредним друштвима ентитета није нужан услов за функционисање јединственог тржишта БиХ. С друге стране, усаглашавање законодавства нужан је услов правне сигурности улагача и поверилаца друштава основаних у БиХ. У присуству крупних разлика у условима оснивања и управљања, улагачи и повериоци ризикују да уложе капитал и ступе у пословне односе са привредним друштвом ентитета које не пружа адекватну законску заштиту њиховим интересима, а да тога не буду ни свесни, јер им недостају потпуне информације о правном режиму који се примењује на односно привредно друштво. Уједначено регулисање правног положаја чланова и поверилаца друштва на територији читаве БиХ неспорно би допринело бољој правној заштити инвеститора и тиме побољшало пословну климу за нова улагања. Разлике у начину регулисања привредних друштава у ентитетима нису ендемског карактера, већ су резултат некритичког преузимања законодавства суседних држава матица и наметања ставова страних експерата приликом израде нацрта закона. Због тога, било би препоручљиво да ентитети БиХ пронађу најмањи заједнички именитељ у уређивању појединих питања приликом будућих измена законодавства о привредним друштвима.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Бунчић, Соња, Галетин, Милена, „Право на настањивање у Европској унији након случаја *Cartesio*: даља хармонизација“, *Право и привреда* 4-6/2012;
2. Варади, Тибор, Бордаш, Бернадет, Кнежевић, Гашо, *Међународно приватно право*, Нови Сад 2003;
3. Васиљевић, Мирко, Радовић, Вук, Јевремовић-Петровић, Татјана, *Компанијско право Европске уније*, Београд 2012;
4. Виг, Золтан, *Правно регулисање статуса привредних друштава секундарним изворима права ЕУ*, Нови Сад – Сремска Каменица 2008;

⁷² Чл. 4 Устава БиХ.

5. Geimer, Reinhold, *Gesellschaften und juristische Personen auf Wanderschaft in Europa*, Ludwig Boltzmann Institut für Europarecht, Vorlesungen und Vorträge, Wien 2004;
6. Deakin, Simon, *Regulatory Competition versus Harmonisation in European Company Law*, ESRC Centre for Business Research, University of Cambridge, Working Paper No. 163;
7. European Commission, *Report of the Reflection Group on the Future of the EU Company Law*, Brussels 2011, http://www.ec.europa.eu/internal_market/company/docs;
8. Јевремовић-Петровић, Татјана, *Прекогранична спајања друштава у праву ЕУ*, Београд 2010;
9. Jessel-Holst, Christa, “The Law Applicable to Companies: Against the Background of Recent Initiatives and Developments in the EU and in Germany”, *Право и привреда* 5-8/2008;
10. Kolvenbach, Walter, “EEC company law harmonization and worker participation“, *University of Pennsylvania Journal of International Business Law* 4/1990;
11. Luca, Enriques, “Company Law Harmonisation Reconsidered: What Role for the EC?“, *ECGI Working Paper Series in Law, Working Paper* 53/2005;
12. Mock, Sebastian, “Harmonization, Regulation and Legislative Competition in European Company Law“, *German Law Journal* 12/2002, <http://www.germanlawjournal.com/index>;
13. Марковић-Бајаловић, Дијана, *Право привредних друштава*, Источно Сарајево 2011;
14. Schmitthof, Clive M., “The future of the European company law scene“, *The Harmonisation of European Company Law* (ed. C. Schmitthoff), London 1973.

Правни извори

1. Directive 2005/06/EC of the European Parliament and of the Council of 26th October 2005 on the cross-border mergers of limited liability companies;
2. Directive 2009/101 of the European Parliament and of the Council of 16th September 2009 on coordination of safeguards which, for the protection of the interest of members and third parties are required by Member States of companies within the meaning of the second paragraph of Article 48 of the Treaty, with a view to making such safeguards equivalent, O.J. L258;
3. Directive 2012/30/EU of the Parliament and of the Council of 25th October 2012 on coordination of safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by member states of companies within the meaning of the second paragraph of Article 54 of the Treaty on the functioning of the European Union, in respect of the

- formation of public limited companies and the maintenance and alteration of their capital, with the view to making such safeguards equivalent;
4. Eleventh Council Company Law Directive 89/666/EEC of 21 December 1989 concerning disclosure requirements in respect of branches opened in a member state by certain types of companies governed by the law of another state;
 5. Закон о привредним друштвима, *Сл. новине ФБиХ*, бр. 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07 и 84/08;
 6. Закон о привредним друштвима, *Сл. гласник Р. Србије*, бр. 125/04;
 7. Закон о предузећима, *Сл. гласник РС*, бр. 24/98, 62/02, 38/03 и 97/04;
 8. Закон о привредним друштвима, *Сл. гласник РС*, бр. 127/08, 58/09 и 100/11;
 9. Council Regulation 2057/2001/EC on the Statute for a European company;
 10. Twelfth Council Company Law Directive 89/667/EEC of 21 December 1989 on single member private limited-liability companies.

Professor Dijana Marković-Bajalović, LL.D.

Faculty of Law,
University of East Sarajevo

IS THERE A NEED FOR HARMONISATION OF COMPANY LAW IN BOSNIA AND HERZEGOVINA?

Summary

Entities of Bosnia and Herzegovina possess autonomy in the sphere of regulation of legal status of companies and other business organizations. Existing legislation is featured by deep differences in regimes for establishment and governance of companies, predominantly resulting from the practice of transplanting the legislation of different neighbouring countries, i.e. Serbia and Croatia, and the dominant influence of foreign experts involved in the process of legislation drafting. The BH Constitution declares principles of free movement of goods, people, services and capital. Realization of the principles presupposes some degree of harmonization of the entire commercial legislation and, consequently, the legislation on companies. The author first analyses the process of harmonization of the company law in the EU countries, which had been necessary for creation and functioning of the EU internal market and realization of the four basic freedoms. The analysis resulted with useful conclusions on the necessity of the process and its extent. The author continues quoting arguments pro and

contra harmonization and concludes that the process did not achieve significant results. Nevertheless, the process has not been discarded. It is gradually advancing, through the process of agreement among member states and the EU organs on the possible methods of regulation of certain issues which are considered significant for the functioning of the single market.

In the second part of the article the author analyses the most significant differences in company laws of three BH entities. The need for harmonization of company law in Bosnia and Herzegovina has not been recognized by the entities' and BH authorities, although it became clear that harmonization of rules on establishment of companies and their governance would improve the legal protection of investors and the overall business climate in Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Companies; Harmonization; Bosnia and Herzegovina; European Union.*